

Winkelparadijs in Moskou, mét Hollandse klinkers

BUITENRUIMTE ALS VISITEKAARTJE VAN DE STAD

Aan het woord: Jan Terlouw, de politicus
en schrijver over het plan 'Nederland'

GEWONTE STRAATBAKSTEEN

FORUM OVER
RUIMTELIJKE INRICHTING
APRIL 2007

#13

INHOUDSOPGAVE

4 / 7

Multitalent Jan Terlouw spreekt zich uit over de inrichting van Nederland. “Nadruk op functionaliteit lijkt ten koste te zijn gegaan van beleving.”

8 / 10

Luxueus shopping outlet center in Moskou bestraat met Nederlands exportproduct: kwaliteit straatbaksteen. “Winkelend publiek loopt over vloer van mooie lijnen en kleuren.”

11

Voormalig minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Pieter Winsemius beschrijft de samenhang tussen ruimtelijke inrichting en kwaliteit van leven.

12 / 15

Jan-Paul Schop, Managing Partner USP Marketing Consultancy, geeft visie op trends en ontwikkelingen inrichting buitenruimte: “Steden verpakken hun boodschap in jas van buitenruimte.”

16 / 19

Thema-artikel ‘Straatbaksteen in binnenruimten’: reportage over interieurtoepassingen van straatbaksteen. Verrassing en samenhang tussen binnen en buiten overheersen.

20 / 25

Straatbaksteen is ook in nieuwbouwwijken een geliefd product. De functionele en esthetische kwaliteiten van straatbaksteen komen hier uitstekend tot hun recht. In een nieuwe serie belicht Contour opvallende projecten in nieuwbouwwijken.

26 / 27

Architect Michiel Nieuwenhuys bespreekt twee benaderingen van de buitenruimte. Over het spanningsveld tussen privaat en collectief.

28 / 31

Hollandse stad pur sang: Haarlem. Reportage over herinrichting van de binnenstad met gebruikmaking van originele, Middeleeuwse elementen.

COLOFON

Contour Straatbaksteen is een uitgave van de Stichting Promotie Straatbaksteen. Het tijdschrift wil een forum en inspiratiebron zijn voor alle professionals betrokken bij de ruimtelijke inrichting in Nederland.

Coverfoto: wijk Fascinatio, Capelle a/d IJssel

Redactie

Dick Tommel (hoofdredacteur),
Elize Aalbers, Theo van Baal, Tanja Bongers,
Climmy Hanssen, Sander Videler,
Michiel Nieuwenhuys, Harrit Hoppenbrouwers

Raad van Advies

Willem van der Made (directeur Stadsontwikkeling gemeente 's-Hertogenbosch), Margot van Niele (directeur Kalliste Woningbouwontwikkeling), Jan Stigter, (stedenbouwkundige Dienst Ruimtelijke Ordening gemeente Amsterdam)

Stichting Promotie Straatbaksteen

Postbus 155, 6880 AD Velp
T 026 - 3845641, F 026 - 3845631
E info@straatbaksteen.nl
I www.straatbaksteen.nl

Bladmanagement

Van Zandbeek communicatie & creatie,
Harrit Hoppenbrouwers, Tessa Post, Fred Wijers

Vormgeving

Van Zandbeek communicatie & creatie,
Esther van Gompel

Teksten

Sander Videler, Renate van der Wal

Fotografie

Hans Hebbink, Picture Productions
Jan Sluiter, Sluiter Fotografie (cover, pagina's 22 t/m 25),
Vincent Boon (pagina's 4 en 6),
West 8 architecten Rotterdam (pagina's 8 t/m 10),
Ewout Huijbers (pagina 11),
Jan Nijkraake (pagina 19),
Wim Salis (pagina's 28 t/m 30),

Overname uit Contour Straatbaksteen is toegestaan met bronvermelding.

LEEFBAARHEID

De leefbaarheid van onze steden is sinds lange tijd een *hot* politiek item. Ook tijdens de laatste verkiezingen stredden partijen en politici met elkaar over de vraag wie de beste oplossing heeft voor het 'leefbaarheidsvraagstuk'. De oplossingen voor de desintegrerende stadsbevolking, de apathische burger en het geïsoleerde individu worden in alle hoeken van de maatschappij gezocht. 'Verplicht inburgeren!', roept de een. 'Het gezin als hoeksteen van de samenleving', roept de ander. Veel hoop wordt gevestigd op de expertise en de financiële middelen van de woningcorporaties, maar ook die worstelen met de vraag wat het meest effectieve instrumentarium is.

Zeker is dat het om een combinatie moet gaan van maatregelen die de positie van de bewoners direct verbeteren, zoals scholing en het op een hoger niveau brengen van de woningen en de woonomgeving. Het aanpakken van de woonomgeving is eenvoudiger en sneller te realiseren dan het aanpassen van de woningen. De openbare ruimte in achterstandswijken ziet er maar al te vaak treurig uit en is voor de bewoners niet bepaald stimulerend.

Ik besteed hier veel aandacht aan omdat de problematiek zo ernstig is. Alleen al het gegeven dat de bewoners van achterstandswijken gemiddeld vele jaren eerder overlijden dan andere Nederlanders moet ons tot extra activiteit aansporen. De aanpak van de buitenruimte vervult hierbij zeker een positieve rol – hier komt (ook) straatbaksteen in beeld.

Ik ben de laatste om de straatbaksteen het wondermiddel te noemen voor een hechtere samenleving, maar hij vormt wel een belangrijk bindmiddel. Bijvoorbeeld in fysiek opzicht. Straatbaksteen verbindt de losse elementen in de buitenruimte en maakt er één geheel van. Met harmonie en rust als gevolg. Een harmonische uitstraling van de buitenwereld heeft een positieve invloed op onze (woelige) binnenwereld. De vele straten en pleinen die sinds lang of kort met een klinkervloer bekleed zijn, brengen letterlijk warmte en sfeer in het anders zo kille en jachtige straatbeeld. Een verademing voor de stad en haar inwoners!

Het thema 'leefbaarheid' wordt in deze editie van Contour vanuit verschillende perspectieven benaderd. Pieter Winsemius, voormalig minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, geeft in de gastcolumn zijn (uitgesproken) mening over dit onderwerp. Een andere (oud)politicus, Jan Terlouw, spreekt in een interview over het belang van een karaktervolle omgeving. De bebouwde omgeving is volgens hem meer dan een jas die ons warm houdt en tegen het klimaat beschermt. Zij verleent ons ook een eigen, onderscheidende identiteit. Een identiteit zonder welke wij als ontheemden door onze eigen steden dwalen...

Dr. D.K.J. Tommel

Voorzitter Stichting Promotie Straatbaksteen

JAN TERLOUW OVER RUIMTELIJKE ORDENING: “WE DOEN HET HEEL AARDIG”

Inrichting Nederland vraagt om visie en samenspel

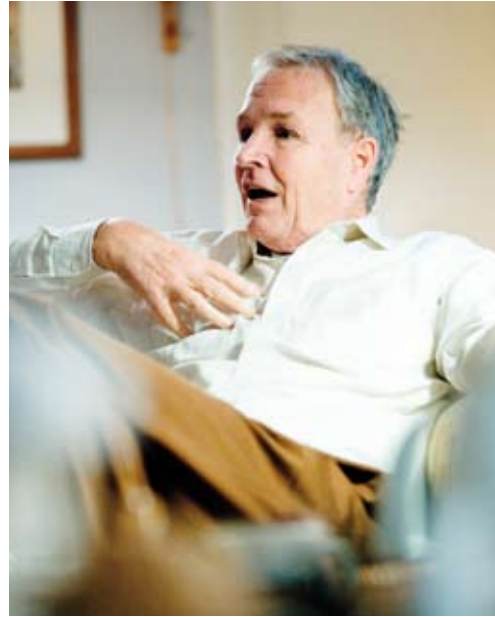
Jan Terlouw. Politicus, schrijver en wetenschapper. In zijn rijke loopbaan heeft Terlouw zich vanuit verschillende invalshoeken en beleidsterreinen met de ruimtelijke ordening van ons land beziggehouden. “Niet altijd bewust handelend vanuit een inrichtingsperspectief”, zoals hij zelf zegt, “maar wel altijd met het oog op de belangen van verschillende groepen van gebruikers van de openbare ruimte.”

Eerst als minister van Economische Zaken, later als Commissaris van de Koningin in Gelderland en als senator heeft Terlouw de herinrichting van de Nederlandse openbare ruimte van nabij meegemaakt. In de tweede helft van de twintigste eeuw was er de strijd tegen water, die ook nu weer actueel is dan ooit. “En natuurlijk het veranderend ruimtegebruik: wonen, bedrijvigheid en natuur eisen meer ruimte op, landbouw kan met minder ruimte toe.” Terlouw schetst het klassieke spanningsveld tussen cultuur en natuur, economie en ecologie – en de oplossingen die de politiek aandraagt. “Het beleid laat een jojo-effect zien. De oplossingen die we aandragen, zijn gebaseerd op steeds veranderende inzichten. De enige constante is de schaarste aan ruimte, met als gevolg een voortdurende druk op onze ruimte.” Terlouw schildert de op-en-neer gaande beweging in beleid. “Eerst was het beleid van provincies als Gelderland gericht op inbreiden: de ruimte in de steden moest efficiënter benut worden. Nu is het beleid weer gericht op uitbreiden: we geven mensen weer de ruimte om te wonen en te recreëren. Dit kan ook weer, want door effectievere landbouwmethoden hebben boeren minder ruimte nodig. De vraag is natuurlijk: hoe vullen we de vrijgekomen ruimte in?”

RUIMTELIJKE ORDENING VANUIT BESTUURLIJK PERSPECTIEF

Bij het (her)bestemmen van ruimte pleit Terlouw voor een gecoördineerde aanpak: het Rijk formuleert een centrale visie, gemeentelijke besturen vullen deze concreet in. En het provinciaal bestuur? “Dit schakelt landsbelang en regionaal belang aan een.” Als voorbeeld van een dergelijke rolverdeling noemt Terlouw de Watertoets. Hierin werken besturen op alle niveaus met elkaar samen om te komen tot een gezamenlijke aanpak van een gedeeld issue: onze waterhuishouding. “Hierbij staat de vraag centraal in hoeverre je beleid op ruimtelijke ordening kunt decentraliseren. In het algemeen geldt: het Rijk is te groot, gemeenten zijn te klein. Provinciaal bestuur biedt de oplossing: zij medieert tussen oplossingen op macro- en microniveau en brengt aldus samenhang aan in beleid.”

De overheid zou volgens Terlouw meer oog moeten hebben voor de ‘scharnierfunctie’ van het provinciaal bestuur. Zo wordt voorkomen dat ruimtelijke inrichting te zeer op lokaal niveau bepaald wordt, waardoor onze schaarse ruimte in een lappendeken van conflicterende functies wordt opgedeeld. De allocatie van glastuinbouw in landbouwgebieden >

vormt een sprekend voorbeeld hiervan. “De huidige agro-industrie hoort thuis op industrieterreinen die daarvoor bestemd zijn, niet her en der verspreid in ons landschap.”

IDENTITEITSCRISIS IN DE NEDERLANDSE BUITENRUIMTE

In zijn loopbaan heeft Terlouw op verschillende plaatsen in het buitenland gewoond. “Wonen in het buitenland heeft mij een breder perspectief gegeven. Onze grootste stad is in een land als Mexico niet meer dan een voorstad.” Hij vraagt zich hardop af of de kleinschaligheid van Nederlandse steden iets te maken heeft met het kleinschalig denken

“Geen land ter wereld heeft haar ruimte zo nauwkeurig ingericht als Nederland”

over onze steden. Als gemeenteraadslid in Utrecht kreeg hij te maken met een plan om de oude singels in het centrum te dempen om vervolgens op de vrijgekomen ruimte een snelweg aan te leggen. “Gelukkig werd het plan teruggedraaid! Stel je voor, nog maar drie decennia geleden stonden we op het punt het meest karakteristieke gezicht van

Utrecht uit te wissen om plaats te maken voor een weg!” Terlouw beschouwt dergelijke plannen als het bewijs dat we onvoldoende inzien wat de betekenis van openbare ruimte is. “We hebben jarenlang een te functionele visie op openbare inrichting aangehangen. Dit zie je terug in moderne steden als Zoetermeer. Als ik daar ben, voel ik me gedesorïenteerd – ik had net zo goed in een willekeurig andere moderne omgeving in Nederland kunnen zijn.”

De grote nadruk op functionaliteit lijkt ten koste te zijn gegaan van de beleving. “Het authentieke gevoel dat je vroeger bij een bepaalde plaats had,

dreigt te verdwijnen. Sommige plekken als het historische hart van Utrecht of de binnenstad van Amsterdam hebben een eigen uitstraling weten te behouden.” Het gebrek aan karakter en identiteit van veel moderne steden heeft volgens Terlouw niets met de oudheid van de plek te maken. “De inrichting van een stad als Almere getuigt van een

“De kunst is: uitgaan van een eenduidige visie en laveren tussen de eisen van de tijd”

eigen, oorspronkelijke visie op de stad. In de nieuwbouwprojecten van Parijs, waar ik jarenlang gewoond heb, zie ik dit ook terug. Ik ben ervan overtuigd dat mensen zich pas ergens thuis voelen als zij zich kunnen identificeren met de plek waar zij wonen.”

OP- EN NEERGAANDE LIJN IN BELEID

Terlouw zelf voelt zich het meeste thuis temidden van het Gelderse landschap. In Twello bewonen hij en zijn vrouw een historisch koetshuis dat tot woning is verbouwd. Vanuit de woonkamer heeft de bezoeker een schitterend uitzicht over het natuurlandschap. Of beter gezegd: cultuurlandschap. “Geen land ter wereld heeft zijn ruimte zo nauwkeurig ingericht als Nederland.” Naast waterbeheer zal transport volgens Terlouw een belangrijke stempel drukken op de toekomstige inrichting van Nederland. Werkzaam als secretaris-generaal van de Conferentie van Europese transportministers in Parijs heeft Terlouw gezien hoe veranderende transportfuncties hun effect hebben op het ruimtegebruik. “Anders dan in Europa, is gecombineerd transport in de Verenigde Staten de gewoonte van de wereld. Hierbij worden verschillende schakels als lucht-, weg- en treinvervoer gecombineerd ingezet. In Nederland kunnen we hier een vierde schakel aan toevoegen: watertrans-

port. Door onze waterwegen beter te benutten, kunnen we het vervoer over land ontlasten.” Ook hier geldt dat een integrale visie, ontwikkeld door een overkoepelend bestuur, noodzakelijk is. “Brussel is de aangewezen actor om een transportbeleid te ontwikkelen dat regionale belangen ontstijgt.” Maar de praktijk is weerbarstig. Op de dag van het interview berichten kranten en nieuwsmagazines dat België vanaf 1 januari 2008 het wegvignet invoert. “Dit is nou een typisch voorbeeld van hoe geïsoleerd genomen beslissingen een eenduidige visie in de weg staan. Onderwerpen als ruimtelijke inrichting en transport zouden centraal behandeld moeten worden.” Decentrale maatregelen als het Belgische wegvignet horen volgens Terlouw bij de op- en neergaande beweging van beleid. “De inrichting van Nederland is vertrokken vanuit een centrale visie: onze gezamenlijke strijd tegen het water. Daarna hebben we beslissingen lange tijd op lokaal niveau bevestigd. Nu is er een herwaardering van een gecoördineerde aanpak. Bij zo’n aanpak is een klein land als Nederland, met zoveel verschillende gebruikersgroepen, uiteindelijk het beste af. Zo bezien, doen we het in Nederland eigenlijk heel aardig.” ■

CURRICULUM VITAE

JAN TERLOUW

Jan Terlouw groeide op in de Veluwe dorpen Garderen en Wezep – dorpen die later model stonden voor zijn populaire kinderboeken. Naast schrijver is Jan Terlouw een leven lang actief geweest als politicus (D66). Maar hij begon zijn carrière als wetenschapper. Terlouw studeerde wis- en natuurkunde en promoveerde in de kernfysica (1964). Na een internationale carrière als wetenschapper, begon een lange loopbaan als politicus. Beginnend als gemeenteraadslid in Utrecht, opklimmend tot minister van Economische Zaken (1981) en Commissaris der Koningin in Gelderland (1991), heeft Terlouw jarenlang een stempel gedrukt op beleidsterreinen die raken aan de ruimtelijke ordening. Ook als lid van de Tweede Kamer (1971) en senator van de Eerste Kamer (1999) heeft hij de inrichting van Nederland mede bepaald. Bij het grote publiek is Jan Terlouw vooral ook bekend als de schrijver van boeken als ‘Oorlogswinter’, ‘Koning van Katoren’ en ‘Oosterschelde windkracht 10’.

NEDERLANDSE STRAATBAKSTENEN IN RUSLAND

Moskou's Luxury Village met Nederlandse klasse

Aan de rand van Moskou, midden in de bossen, ligt een luxueus winkelgebied met een Nederlandse touch. Het Rotterdamse bureau West 8 ontwierp het plan voor de buitenruimte en gebruikte hierbij traditionele Hollandse straatbakstenen op een on-Nederlandse wijze. Landschapsontwerper en -ingenieur Freek Boerwinkel vertelt hoe West 8 de Hollandse gebakken straatbaksteen introduceerde in de openbare ruimte van Moskou.

In een stad die gedomineerd wordt door graniet, asfalt en beton is de straatbaksteen een vreemde, maar graag geziene gast. Aan de rand van Moskou ligt 'Luxury Village', een exclusief winkelgebied voor mensen met een goed gevulde beurs: merken als Gucci, Rolls Royce en Ferrari worden hier verkocht. Bij zo'n exclusieve locatie hoort een bijzondere en stijlvolle invulling van de buitenruimte.

Bijzonder is de 500 meter lange winkelpromenade in ieder geval. De promenade is een lust voor het oog wat betreft vormen, kleuren, lijnen en materiaalgebruik. Boerwinkel: "De bestrating bestaat uit twee kleuren straatbakstenen in een verschaald, oud-Hollands waaierverband. Het gehele wandelgebied is in dit waaierverband gestraat, waaroverheen een tweede patroon, namelijk een meanderend kleurenpatroon, is gelegd. Dit patroon trekt zich in vorm en richting niets aan van de waaiervormen. De ronde patronen in de bestrating vormen een mooie, dynamische tegenhanger van de in hout en glas gedetailleerde, strakke architectuur van de bebouwing, ontworpen door Projekt Meganom."

De keuze voor straatbaksteen in dit winkelgebied is zeer bewust genomen. "Opdrachtgever Mercury wilde na een bezoek aan Nederland absoluut klinkers als bestratingmateriaal. Ten eerste vond hij het vele malen prettiger lopen dan het gladde graniet van de straten in Moskou. Ten tweede

riepen straatbakstenen bij hem de associatie op van de mooie, vriendelijke wandelomgeving zoals hij voor zijn project in gedachten had. Mede door het gebruik van straatbaksteen is Luxury Village een zeer on-Russisch project", legt Boerwinkel uit.

UITDAGENDE PATRONEN

De wijze waarop de bestrating met haar gedetailleerde ontwerp tot stand is gekomen, is zeer bijzonder. De straatbakstenen waarmee gewerkt is, zijn in drieën gezaagde dikformaten. Met behulp van een GPS-systeem zijn de kleurpatronen nauwkeurig uitgezet in de promenade. Hierna is het patroon eerst in hele (1/3-dikformaat) stenen gestraat. Vervolgens zijn alle stenen op de kleurranden uitgenomen, gezaagd en teruggeplaatst, zodat een scherp lijnenpatroon is ontstaan. "Een groot aantal details is 1 op 1 uitgetekend om precies aan te geven hoe de stenen gestraat moesten worden. We wilden patronen creëren die een uitdaging zouden zijn voor de stratenmakers. De patronen vergen kunstig zaagwerk en het straatwerk was daardoor arbeidsintensief. We begonnen met een groep van circa tien ervaren stratenmakers uit diverse landen die zich het straten in dit specifieke project eigen maakten. Zij werden op hun beurt docenten voor iedereen die werd toegevoegd aan de stratenmakersploeg. Uiteindelijk was een ploeg van ongeveer >

"De kleuren en rondingen vormen een lust voor het oog"

honderd man werkzaam om de promenade te bestraten.”

'HAUTE COUTURE' STRAATWERK

Het ontwerp van het straatmeubilair geeft uitdrukking aan het luxe en unieke karakter van dit project. Zo is het ontwerp van het afwateringsrooster dat over de promenade loopt, afgestemd op de bestrating. De sleuven in de roosters zijn golvend gedetailleerd, wat aansluit bij het kleurenpatroon van de bestrating. Wat je noemt 'haute couture' voor straatwerk! Onder de roosters is rode verlichting aangebracht waardoor 's avonds een sfeervol rood lint oplicht. Tevens heeft elke winkel een eigen deurmat in waaivorm. Grote cirkelvormige plantenbakken met een doorsnede van vier tot tien meter fungeren als 'minituintjes' die afwisselend plaats bieden aan seizoensbeplanting en aan kunstzinnige objecten zoals ijssculpturen. In de grootste bakken staan bomen die in de volle grond staan door uitsparingen in de ondergrondse parkeergarage. Langs Luxury Village ligt een autoweg. Door de aanwezigheid van deze bomen, 'wandelt' het bos als het ware over de snelweg heen het project in. Hierdoor wordt de omgeving het project ingetrokken en is Luxury Village geen in de bossen gedropt buitenbeentje, maar maakt het deel uit van de omgeving. De cirkels van de plantenbakken zijn ook teruggebracht in de banken. Leuk detail is dat de cirkel van de bank uit elkaar genomen kan worden en bijvoorbeeld gevormd kan worden tot een slang.

Boerwinkel is trots op het Russische project. "Een uniek project wordt nog bijzonderder wanneer er innovatieve elementen in het ontwerp, de uitvoering of het eindresultaat zitten. Met Luxury Village is dat absoluut gelukt." ■

Project Luxury Village | **Locatie** Moskou | **Opdrachtgever** Mercury | **Ontwerp Architect:** Projekt Meganom, Landschapsarchitect: West 8 Urban Design & Landscape Architecture BV | **Type** Vormbak | **Formaat** Dikformaat, verwerkt in 1/3 delen

COLUMN

PIETER WINSEMIUS,
Voormalig minister van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Baksteen is pure emotie. Dat zou je zo niet zeggen. Meestal staat steen tegenover hart. Behalve in de uitdrukking: een hart van steen. En als het gaat om stedelijke vernieuwing in stadswijken waar de problemen hoog zijn opgestapeld, dan zeggen we: het gaat niet alleen om de stenen, maar ook om de mensen. Stenen tegenover mensen, fysiek tegenover sociaal. Da's jammer want er is geen tegenstelling. Straatbaksteen is een bouwsteen voor samenkomst. Het tapijt van een openbare ruimte waarin mensen elkaar ontmoeten. Als het praktisch, maar vooral ook schoon, heel, veilig en aangenaam moet dan gebruiken we straatbaksteen. Kijk maar naar al die vernieuwde straten en pleinen waar alles (auto's, fietsen, bankjes en fontein) en iedereen (wit, zwart, jong, oud) opnieuw een plek kreeg.

Maar als het de mensen niet bevalt, dan grijpen ze ook naar straatbaksteen. Om mee te gooien. Uit pure frustratie over de club die niet presteert, of uit teleurstelling over een uitzichtloos bestaan in de banlieues. Ik heb niet het idee dat het in onze probleemwijken elk moment stenen kan gaan regenen, maar dat wil niet zeggen dat de problemen er wezenlijk anders zijn dan in Parijs of Chicago. Armoede, uitsluiting, segregatie. Ik heb de noodklok niet voor niets geluid. Baksteen staat dus voor bouwen aan beter, maar ook voor slopen en breken. Die twee emoties mag je niet door elkaar gooien. Daar kwam de net aangetreden wethouder van cultuur in Amsterdam, Carolien Gehrels, in oktober van het afgelopen jaar ook achter. Bij wijze van 'feestelijk startschot' van de nieuwbouw voor het Stedelijk Museum liet zij zich fotograferen terwijl ze een baksteen door de ruiten gooide van de oude, te slopen Sandbergvleugel.

Baksteen is pure emotie

De verontwaardiging kon niet groter zijn. Zij had een baksteen gegooid door de roemrijke geschiedenis van het Stedelijk Museum, een klap in het gezicht van de vernieuwingstraditie. Haar verdediging dat de oude vernieuwers ook vaak hardhandig hadden gebroken met het bestaande – de steen door de ruit was eigenlijk een ode – maakte weinig indruk. Misschien had ze gelijk, maar ze kreeg het niet. De les: *don't mess with brick*, want baksteen is pure emotie.

Locatie: Staringplein, Amsterdam. In stijl en uitstraling brengt de stad zichzelf tot uitdrukking.

JAN-PAUL SCHOP (USP) BESCHRIJFT ONTWIKKELINGEN 2007

Ruimtelijke inrichting als positioneringskans

Jan-Paul Schop, Managing Partner bij USP Marketing Consultancy, heeft jarenlange ervaring in het adviseren van opdrachtgevers over marketing in de wereld van bouw, vastgoed en wonen. In een serie van twee artikelen maakt Schop samen met Contour de stand van zaken op over trends en ontwikkelingen in de ruimtelijke ontwikkeling.

USP Marketing Consultancy is gevestigd in de stad waar de politieke visie voor een leefbaarder Nederland gestalte heeft gekregen: Rotterdam. Het bureau staat als het ware midden in de realiteit van de protestedenproblematiek: verwaarloosde stadswijken, issues rondom de inrichting en het gebruik van onze collectieve buitenruimte maar ook de behoefte van de stad om zich te onderscheiden van andere steden. “Het zijn vraagstukken die wij dagelijks op ons bord krijgen”, opent Schop het gesprek. “We doen veel onderzoek naar ontwikkelingen in de stedenbouw en architectuur – de toenemende aandacht voor het thema leefbaarheid loopt hier als een rode draad doorheen.” Hierbij heeft de focus van de discussie zich de laatste jaren verplaatst van de fysieke omgeving naar de beleving ervan. “De emotiecomponent van de inrichting van openbare ruimten is belangrijker geworden. Vroeger hadden we alleen oog voor de intrinsieke kwaliteiten van de omgeving. Er werd voorgeschreven dat de bestrating aan allerlei functionele eisen moest voldoen. Tegenwoordig wordt een prettig verblijf als uitgangspunt genomen en worden materialen meer en meer geselecteerd op basis van aspecten als uitstraling en beleving.”

ONDSCHIED OP BELEVING

“Voortbouwend op het toenemend belang van beleving zie je dat fabrikanten van materialen als baksteen en straatbaksteen zich meer en meer positioneren op basis van de zachte kenmerken zoals de uitstraling van het product”, aldus Schop. Daarmee is niet gezegd dat zogenaamde ‘harde’ aspecten als breuksterkte en slijtvastheid niet belangrijk zijn – ze zijn alleen minder belangrijk geworden in het creëren van onderscheid. “Je mag ervan uitgaan dat de intrinsieke kwaliteiten op ongeveer eenzelfde, hoog niveau liggen. Het verschil wordt gemaakt in de invulling ervan in stijlen en uitstraling.”

De stijgende aandacht voor beleving heeft ook een nieuwe trend in gang gezet: meer vraag naar luxe. “Deze trend hangt ook nauw samen met het groter wordende belang van citymarketing. Gemeentebesturen bezinnen zich op de vraag welke stad zij besturen. Besturen ze een congresstad, een universiteitsstad, een vrijetijdsstad, een cultuurstad of een combinatie hiervan? Steden moeten zich op hun identiteit bezinnen omdat de concurrentie met andere steden groter wordt. Als je dan niet weet waar jij als stad voor staat, dan heb je ook geen >

Locatie: Harlebergkerk, Leiden. Voorbeeld van historisch straatbeeld.

idee wat jouw meerwaarde is ten opzichte van andere steden." Schop vervolgt: "In de invulling van de eigenheid en meerwaarde van een stad komt het onderwerp 'ruimtelijke inrichting' om de hoek kijken. In de bestrating, maar ook het straatmeubilair, de verlichting, de beplanting en de architectuur van de omgeving profileert een stad zich. De stad kiest als het ware een gezicht dat bij haar past." In Rotterdam ziet Schop een goed voorbeeld van de samenhang tussen citymarketing en ruimtelijke inrichting. "De Kop van Zuid is gerealiseerd vanuit één stedenbouwkundig concept. Daaruit blijkt dat het bestuur een visie heeft op wat Rotterdam kenmerkt ten opzichte van bijvoorbeeld een stad als Amsterdam." In de wijze waarop onze hoofdstad het inrichtingsvraagstuk oplost, komt volgens Schop de valkuil van de marktleiderspositie tot uitdrukking. "De marktleider dreigt in te slapen. Dat zie je in Amsterdam in een inrichting van de open-

bare ruimte waar volgens mij te weinig uit spreekt waar Amsterdam als stad voor staat en hoe zij zich onderscheidt van andere steden in de wereld."

CONCEPTUELE BENADERING CENTRAAL

Citymarketing en het centraal stellen van de beleving van de buitenruimte noodzaken dat opdrachtgevers steeds meer vanuit een geïntegreerd concept gaan werken. "De conceptgedachte is overgewaaid van de productfabrikanten naar de ontwerpers en ontwikkelaars van onze buitenruimten. Een bedrijf als Unilever stemt zijn aanbod af op de vraag en bedenkt hier een concept bij. Vanuit het centrale concept of idee worden de concrete producten afgeleid. Dezelfde werkwijze vindt nu ook ingang bij ruimtelijke ontwikkeling. Schop: "Het denken over ruimtelijke inrichting is in drie fasen tot stand gekomen. Eerst werd er voornamelijk vanuit het product gedacht. Daarna vanuit de beleving,

En nu zie je dat de stap naar conceptontwikkeling gemaakt is."

De concepten die ontwikkeld worden, geven concreet invulling aan de positionering die steden voor ogen staat. "Een veelgebruikt concept is de stijl van de jaren dertig. Ontwerpers grijpen terug naar traditie en authenticiteit in een reactie op de behoefte aan veiligheid, geborgenheid en herkenbare kaders." Het inrichten vanuit de 'cocoon'-gedachte tekent ook een parallelle ontwikkeling: het denken vanuit doelgroepen. "Door in de inrichting van de buitenruimte keuzen te maken, trek je automatisch een bepaalde gebruikersgroep aan. Ik vind dat we hier in Nederland nog te weinig bewust mee bezig zijn." Schop zet de situatie af tegen die in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten waar steden volgens hem 'bewuster keuzen maken voor een bepaald concept en sfeerbeeld'. Als voorbeeld noemt hij steden als Londen en

Locatie: plein NS-station, Zwolle. Voorbeeld van modern straatbeeld.

Locatie: Parnassusplein, Den Haag. Voorbeeld van 'eigentijds klassiek' straatbeeld.

Birmingham. "De Nederlandse equivalenten zijn Rotterdam, Almere en Maastricht."

SFEREN, MATERIALEN, KLEUREN EN VORMEN

Met een doordacht concept en een specifiek sfeerbeeld voor ogen, maken ontwerpers keuzen voor materialen. Prijs speelt volgens Schop nog steeds een rol, maar minder dan vroeger. Belangrijker is de prijs-kwaliteitverhouding en de uitstraling van het materiaal. "Bij verschillende sfeerbeelden horen verschillende materialen. De Kop van Zuid in Rotterdam heeft een designuitstraling: eigentijds en zakelijk, iets dat past bij Rotterdam. De in renovatie zijnde grachtengordel van Amsterdam heeft een historische uitstraling. Andere mogelijkheden zijn een industriële of juist een heel kleurrijke uitstraling. De opdracht van de fabrikant is volgens Schop zijn materialen – straatbaksteen, natuursteen of betonsteen – zo vorm te geven dat

"Hedendaagse inrichting gaat uit van de conceptgedachte"

deze binnen ieder sfeerbeeld gebruikt kunnen worden. "Nu nog zie je dat straatbaksteen of natuursteen de logische keuze is als het gaat om de invulling van een historisch sfeerbeeld. De huidige hang naar authenticiteit heeft het gebruik van straatbaksteen een impuls gegeven; maar wat als de trend straks weer omslaat en er opeens vraag is naar materialen met een ultramoderne uitstraling? Als voorbeeld van een product met een universele toepasbaarheid noemt Schop de verven van Sigma en Sikkens. "Verfmerken hebben binnen iedere stijl een eigen kleur ontwikkeld, die zij relateren aan een specifieke sfeer en beleving; fabrikanten van bestratingmaterialen doen in feite al hetzelfde." ■

Straatbaksteen in binnenruimten vormt verrassings-element

Het gebruik van straatbakstenen in buitenruimten kent een lange traditie, maar de inzet van dit gebakken materiaal in binnenruimten komt niet vaak voor. Terwijl juist deze toepassing verrassende en originele effecten oplevert. De redactie van Contour Straatbaksteen heeft drie verschillende locaties geselecteerd die elk een bijzonder karakter hebben gekregen door het gebruik van straatbaksteen: een voormalig gemeentehuis, uitgaanscentrum en een architectenbureau.

Multifunctioneel gemeentehuis in Swalmen

Het voormalig gemeentehuis van Swalmen is een schoolvoorbeeld van multifunctionaliteit en integratie van bouwstijlen. Drie functies – besturen, wonen én musiceren – vinden plaats onder één dak. Het gebouw zelf is niet alleen een toonbeeld van multifunctionaliteit, maar ook van bijzonder bouwen. Het gebouw bestaat namelijk uit een historisch pand dat met moderne bebouwing is verweven. Ontwerper Leo Petit van SATIJNplus Architecten in Born legt uit hoe het gebruik van straatbaksteen in binnen- én buitenruimte een overkoepelende uitstraling creëert.

Het voormalig gemeentehuis van Swalmen maakt onderdeel uit van een woningbouwproject dat in 2001 is afgerond. Met het vooruitzicht dat Swalmen in de toekomst geen eigen gemeentehuis meer nodig heeft in verband met gemeentelijke herindeling, moest het pand naast zijn bestuurlijke functie ook de mogelijkheid tot bewoning bieden. In het huidige gebouw wordt het boven-deel bewoond, terwijl in het benedendeel gewerkt wordt door gemeentelijke ambtenaren. Een nieuw toegevoegde ruimte biedt plaats aan de plaatselijke harmonie.

Het multifunctionele gebouw is geïntegreerd met het oude gemeentehuis van Swalmen en is sterk gericht op het omliggende landschap. De appartementen zijn bijvoorbeeld visueel richting de rivier de Roer gekeerd door de terrassen en balkons mee te laten draaien met het meanderende water. Petit vertelt: “Het pand ligt aan het dorpsplein en loopt spits toe naar de kerk van het dorp. Het hart van het gebouw wordt gevormd door het atrium: een overdekte binnenruimte met galerijaansluiting op de woningen. De aan het atrium grenzende werkplekken kunnen in de toekomst omgebouwd worden naar woningen. Hierdoor krijgt het plein automatisch de functie van een gemeenschappelijke binnenruimte.”

BINNEN- ÉN BUITENRUIMTE

Door in het atrium een vloer van straatbakstenen te leggen, vormt de binnenruimte een verlengstuk van de aangrenzende Markt. Binnen en buiten vloeien hierdoor gracieus in elkaar over. “De binnenruimte moet zowel geschikt zijn voor haar functie als gemeentehuis, als voor haar huidige functie als appartementencomplex. De klinkers vormen één geheel met de individuele gevels van de werk-/woonplekken die aan het atrium grenzen. In de toekomst wordt het een gemeenschappelijk binnenplein voor de bewoners. Nu visualiseert de transparantie van de inrichting en de mogelijkheid om op dezelfde vloer van buiten naar binnen te lopen het openbare karakter van de gemeente”, meent Petit. >

Atrium gemeentehuis Swalmen:
licht en sfeervol.

Project Voormalig gemeentehuis Swalmen | Locatie Swalmen, gemeente Roermond | Opdrachtgever (oud) Gemeente Swalmen | Ontwerp Satijn Plus Architecten | Type Vormbak | Formaat Keiformaat

Multifunctioneel complex in Melick: één ruimte.

Bestrating van binnen naar buiten, of andersom?

Van het pand van een architectenbureau mag je wat bijzonders verwachten. Het fysieke visitekaartje van Kern Architecten in Melick, vlakbij Roermond, maakt de beloften waar. Deel uitmakend van het multifunctioneel complex 'Andreasheem', ligt het kantoor aan een mooi overdekt binnenplein: het atrium – bestraat met sfeervolle straatbakstenen.

Joost Roelofs, architect en bureaumanager, vertelt waarom het atrium van het complex waar Kern Architecten in gehuisvest is, en dat het bureau zelf heeft ontworpen, bekleed is met straatbaksteen. “We zochten naar een materiaal dat past bij de natuurlijke sfeer van het atrium. Het daglicht dat door het glazen dak stroomt, verlicht het atrium op natuurlijke wijze. Onze medebewoners – oudere mensen die in het complex hun thuis hebben – zoeken elkaar op in het overdekte binnenplein. Hier kunnen ze elkaar ontmoeten en van de helder verlichte ruimte genieten, zonder dat zij last hebben van weersomstandigheden. Warme materialen als straatbakstenen passen in een dergelijke setting.”

Door de keuze voor straatbaksteen loopt het binnenplein als het ware van buiten naar binnen – of andersom – door. Want ook het marktplein waaraan het complex is gelegen, is met klinkers bestraat. “Zo ontstaat symmetrie en harmonie tussen de binnen- en de buitenruimte. Het complex past hierdoor uitstekend in de omgeving.” Ook binnen creëert de klinkervloer harmonie. “Het complex is opgebouwd uit twee galerijen. Vanaf iedere galerij kijkt iedereen uit op het binnenplein dat zo tot middelpunt van rust wordt.”

Naast esthetische eisen, als de uitstraling van het materiaal, moest het bestratingmateriaal aan een aantal functionele eisen voldoen. “We waren op zoek naar een duurzaam en onderhoudsarm materiaal. Straatbaksteen biedt deze voordelen”, besluit Roelofs. ➤

Project Andreasheem | Locatie Melick, gemeente Roermond | Opdrachtgever Wonen Limburg | Ontwerp Kern Architecten

Rembrandtplein in het klein

Op het Overijsselse platteland is een klein stukje Amsterdam terug te vinden. In het uitgaanscentrum Takens in Balkbrug is een stadsplein met de uitstraling van het Rembrandtplein gecreëerd. Eigenaar Bert Veer legt uit waarom.

Onder de rook van Zwolle ligt Balkbrug met een belangrijke regionale trekpleister: Takens. Dit uitgaanscentrum dient zowel als discotheek maar ook als partycentrum. Het totale concept moet de sfeer nabootsen van een uitgaanscentrum in een grote stad. “Hier op het platteland liggen uitgaansgelegenheden vaak wijdverspreid. Takens brengt alle belevingen van een plein als het Amsterdamse Rembrandtplein onder één dak”, meent Veer. Bezoekers van Takens kunnen, net als bezoekers van het Rembrandtplein, uit verschillende uitgaansstijlen kiezen. Maar er is nog een andere overeenkomst met hét uitgaansplein van Nederland: het overdekte binnenplein van Takens roept dezelfde warme sfeer op. Niet in de laatste plaats door het gebruik van straatbaksteen in de vloer.

PLEIN ALS ONTMOETINGSPLAATS

Veer vertelt: “Het plein vormt de centrale ontmoetingsruimte van het complex en heeft de beleving van een stadsplein bij nacht, compleet met bankjes, een boom en een briesje wind van de aircodie door de ruimte blaast. Van hieruit kun je verschillende kroegen – zalen – bezoeken, elk met een eigen muziekstijl. Er is de skihut met een Oostenrijks thema, de hoofdzaal waar orkesten en artiesten optreden, een dancekelder et cetera. Net als in een stad. En net als in een stad als Amsterdam, waar een plek als het Rembrandtplein met straatbaksteen is bestraat, vind je ook hier bruinrijze klinkers op de vloer. Deze geven de binnenruimte een gezellige aanblik en extra sfeer.”

Dat het concept van Takens aanslaat, blijkt wel uit de ruim 2.500 bezoekers die hier wekelijks eten, drinken, dansen en feesten. Veer: “Bij een multifunctioneel pand hoort een inrichting die ervoor zorgt dat elke ruimte haar eigen sfeer en beleving heeft. De vloer is hierbij zeker belangrijk, daar sta je tenslotte de hele tijd op!” ■

Project Uitgaanscentrum, Takens | Locatie Balkbrug | Opdrachtgever Uitgaanscentrum Takens

Uitgaanscentrum Takens Balkbrug: buitenplein in binnenruimte.

In de tweede aflevering van de rubriek waarin de inzet van straatbaksteen in nieuwbouwwijken wordt belicht, is het de beurt aan de wijken Fascinatio in Capelle aan den IJssel, De Hoefstede in Arnhem en plan Sainte Marie in Huijbergen.

[2]

STRAAT BAKSTEEN IN NIEUW BOUW WIJKEN

Wonen onder een rieten dak in De Hoefstede

Grote nadruk op openbare
ruimte creëert dorpsgevoel.

De gemeente Arnhem heeft met De Hoefstede de beleving van landelijk wonen binnen haar stadsgrenzen willen halen. De nieuwbouwwijk is geïnspireerd op de Drentse plattelandsdorpjes met hun centraal gelegen Brink en rietgedekte boerderijen. Gemeentelijk projectleider Annemarie Kampkuiper spreekt van een esthetische inzet van straatbaksteen.

Ingeklemd tussen de wijken Rijkerswoerd en Vredenburg is twee jaar geleden de Arnhemse wijk De Hoefstede verrezen. De gemeente kwam hiermee tegemoet aan de wens naar meer luxere woningen binnen haar grenzen. De woningen en openbare ruimten van de wijk zijn zo gepositioneerd dat ze het gevoel oproepen van een klein dorp waarbij de woningen rondom de centrale Brink liggen. “In Drenthe is een dorpje met een Brink een heel alledaags inrichtingsbeeld. Wij wilden dit naar de Betuwe halen en een landelijk karakter aan de wijk geven. De keuze voor straatbaksteen als bestratingsmateriaal is hierbij tweeledig geweest. Enerzijds heb je het esthetische element – straatbaksteen versterkt de landelijke beleving van de wijk – anderzijds is het een duurzaam product waardoor de buitenruimte in de wijk er decennia lang tegenaan kan.” Maar wie denkt dat de gemeente Arnhem nu een stukje authentiek Drenthe heeft gecreëerd, komt bedrogen uit. “We zitten hier in de Betuwe, dus de voor deze streek karakteristieke fruitbomen ontbreken niet in de straten.”

IDEALE INTERACTIE TUSSEN BEBOUWING EN VLOER

In De Hoefstede zijn zeer bewust zo min mogelijk niveaoverschillen in de vloer aangebracht om de toegankelijkheid van alle straten te bevorderen. Zelfs de parkeerplaatsen zijn niet aangegeven met stootranden, maar in de vloer aangeduid met een rechthoekig vlak. Enkel de ovaalvormige Brink heeft een verhoging in het midden met daaromheen een brede natuurstenen band. Kampkuiper legt uit waarom: “Het pleintje is een centrale ontmoetingsplek in de wijk en een speelplaats voor kinderen. De invulling van de openbare ruimte wijkt hier dan ook iets af van de rest van de wijk. De Brink heeft een gele halfverharding om het speciale karakter van dit hart te accentueren.”

In de rest van de wijk domineren straatbakstenen het blikveld van de bezoeker. De bruinbeige kleur van de stenen vormt een mooi geheel met de woningen. “Ik vind het belangrijk dat mensen in een omgeving wonen die in harmonie is. Visueel brengt dit rust voor de bewoner en dit verhoogt ook het woongenot. We hebben daarom bij de ontwikkeling van de wijk erg gestuurd in de inrichting, zowel bij de woningen als de buitenruimte, om die harmonie te bereiken en optimaal te benutten.”

Project Hoefstede | Locatie Arnhem-Zuid | Opdrachtgever: NCB | Ontwerp Inbo Architecten
| Type Vormbak | Formaat Lingeformaat

Kloostercomplex vormt de leidraad in plan Sainte Marie

De naam van het nieuwbouwproject, Sainte Marie, geeft al een aanwijzing voor de voormalige functie van de nieuwbouwwijk in het Brabantse Huijbergen. Daar waar eens de broeders van het gelijknamige klooster uitkeken op een parkachtige buitenruimte, is nu een wijk met 112 wooneenheden verzezen. Wethouder Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer Pim Meeuwisse en waarnemend hoofd Openbare Werken Frans Pijnen vertellen hoe het oude klooster onderdeel is geworden van het nieuwe plan.

Aan de rand van de bossen rondom Huijbergen liggen het voormalige klooster en de kostschool voor scheepvaart- en ondernemerskinderen Sainte Marie. Door terugloop van het aantal kostschoolleerlingen en een gebrek aan nieuwe kloosterlingen, sloten de instellingen enkele jaren geleden hun deuren. Doordat de gebouwen in de jaren erna onderdak boden aan asielzoekers was een tijdelijke bestemming gewaarborgd en hadden de ontwikkelaars en de gemeente alle tijd om een nieuwe functie voor deze locatie te ontwikkelen. Dat een deel van het historische complex bewaard moest blijven, stond voor de gemeente als een paal boven water. Hiermee werd voldaan aan de doelstelling van de provincie Noord-Brabant want die stelde een extra contingent van honderd woningen in het vooruitzicht als het erfgoed behouden zou blijven. Hierop werd een nieuwbouwwijk ontworpen waarbij het klooster plaats zou bieden aan appartementen, de kern bestemd was voor projectmatige woningbouw en vrije kavels aan de rand van het gebied hun plek vonden.

En zo geschiedde. Wethouder Meeuwisse: "In een beeldkwaliteitplan is vastgelegd hoe woningen en openbare ruimte vormgegeven dienen te worden om aan te sluiten bij het bestaande kloostercomplex." Pijnen vult aan: "Het is een cultuurhistorisch gebied met de laan- en bosstructuur van rond negentienhonderd, wat sterk bepalend is voor het aanzicht van de wijk." "Door een kwaliteitsteam

Wonen temidden van rust en groen.

samen te stellen met daarin een architect en twee medewerkers van de afdeling Bouwen en Wonen zijn de individuele woningbouwplannen, al voordat ze langs welstand gingen, getoetst aan het beeldkwaliteitplan. Hiermee is voorkomen dat plannen talloze keren aangepast moesten worden voordat ze goedgekeurd werden", vertelt Meeuwisse.

PATENT OP CIRKELS

De openbare ruimte in de wijk is net als de bebouwing gerelateerd aan het kloostercomplex. De roodbruine stenen van het klooster komen terug in de rijlopers. "De roodbruine stenen zijn de kleurdragers van de wijk en stellen eisen aan de bebouwing en de vloeren. Als gedurfde tegenhangers zijn de voetpaden met gele straatbakstenen bestraat. Dit brengt de status van het voetgangersgebied duidelijker naar voren", meent Pijnen. Bijzonder trots zijn ze in Woensdrecht op de cirkels - samengesteld uit een combinatie van natuursteen en gebakken klinkers- die op kruisingen worden aangebracht. Pijnen: "Deze cirkels zijn visueel niet alleen mooi, maar geven tevens aan dat het om een gelijkwaardige kruising gaat. De gemeente heeft hier patent op. Kwaliteit, materialisatie en verkeerskunde komen samen in deze functionele toepassing." De wethouder is stellig in de beleving die de wijk op moet roepen. "Sainte Marie refereert aan de authentieke belevingsvorm zoals deze locatie die altijd heeft gekend. Het kloosterleven heeft een bepaald cachet, uitstraling. Hier kan men tot rust komen en genieten van de bossen, lanenstructuren en het park." ➤

Project Ste. Marie | Locatie Projectkern Huijbergen | Opdrachtgever Van Dam Investment | Ontwerper Compositie 5 uit Breda, Arcadis uit 's-Hertogenbosch en de gemeente Woensdrecht | Type Vormbak | Formaat Keiformaat (rijbaan), Dikformaat (verblijf en voetpad)

Fascinerende ruimten in wijk Fascinatio

Een wijk met de uitstraling én de toegankelijkheid van een dorp. Dat is wat de gemeente Capelle aan den IJssel voor ogen stond bij de inrichting van een leeg stuk terrein tussen Rotterdam en Capelle aan den IJssel. Fascinatio is een wijk geworden waar ontmoeten voorop staat. Gemeentelijk stedenbouwkundige Cees van der Graaf legt uit hoe dit element vorm heeft geregen in de inrichting van de nieuwbouwwijk ‘die niet het uiterlijk van een Vinex-wijk mocht krijgen.’

‘Een wijk waar de menselijke maat centraal staat’, ‘een locatie met de geborgenheid van een dorp’ – Fascinatio kan op veel manieren omschreven worden, maar feit is dat de ontwerpers zoveel mogelijk hun best hebben gedaan een wijk te creëren die aangenaam aandoet en uitnodigt tot wonen. De naam is geïnspireerd op het boek ‘Fascinatio, de wonderwind’ van Tom Manders jr. De toegangsbruggen tot de wijk verbeelden ieder op een eigen manier het gedachtegoed uit dit boek en het werk bood tevens inspiratie voor de straatnamen. Fascinatio ligt hoger dan haar omgeving doordat het een ondergrond heeft van havenslib. De wijk heeft de structuur van een traditioneel dorp: een kern met winkels en voorzieningen, gevolgd door een ring met woningen met daaromheen een singel en aan de rand bedrijventerreinen. Dwars door de structuur loopt het autoluwe ‘Ontmoetingspad’, een doorgaand lint van rode klinkerbestrating voor voetgangers en spelende kinderen. “De woningen aan het Ontmoetingspad hebben hun gevel direct aan de straat liggen. Zonder de obstakels van een tuin worden de bewoners direct uitgenodigd om gebruik te maken van het Ontmoetingspad en elkaar ook echt te ontmoeten, te leren kennen. De architectuur van de woningen versterkt dit gewenste gebruik van het pad: openslaande deuren maken het mogelijk ‘s morgens je keukentafel op te pakken en voor het huis van je ontbijt te genieten. Een hardstenen band voor het huis geeft als enig element in het straatbeeld de erfafscheiding aan”, verduidelijkt Van der Graaf.

AFGESTEMDE ARCHITECTUUR

Op de locaties waar auto’s toegestaan zijn, wordt dit aangegeven door een bestrating van donkere straatbakstenen en tegels. De diverse hoven in de wijk worden geaccentueerd door een geelgetinte klinkerbestrating. De architectuur van de woningen is hier ook weer op aangepast zodat de samenhang tussen openbare ruimte en bebouwing gewaarborgd blijft. “In zogenoemde architectenateliers hebben de architecten tegelijkertijd nagedacht over de architectuur en de inrichting van de wijk. Een Kwaliteitsteam met deelnemers uit diverse disciplines op het gebied van stedelijke inrichting heeft de plannen al in een vroeg stadium naast elkaar gelegd en gekeken naar de samenhang van de plannen wat betreft kleur, materiaalgebruik, lijnen enzovoort. Uit deze discussies is bijvoorbeeld de keuze voor meubilair van hout en metaal ontstaan, waarmee de diversiteit van materiaalgebruik in de wijk naar voren komt. En ik moet zeggen: het resultaat is ernaar”, zegt Van der Graaf tevreden. ■

Project Solislaan – Wijk Fascinatio | Locatie Capelle aan de IJssel | Opdrachtgever gemeente Capelle aan den IJssel | Type Vormbak | Formaat Waalformaat

Duurzaamheid en klasse zijn beeldbepalend.

LITERATUUR

Uitgelezen

Door Michiel Nieuwenhuys

Is een groter contrast mogelijk? Twee recente uitgaven van NAI: “Privé Terrein, Privaat beheerde woondomeinen in Nederland” en nummer 71 van architectuur-tijdschrift Oase met als thema “Stedelijke formatie & collectieve ruimten”. Praktijkvoorbeelden van gemeenschappelijk beheerde buitenruimtes en het architectendiscours over het vormgeven van de collectieve sfeer. Twee zeer uiteenlopende benaderingen van hetzelfde onderwerp, op ieder zeer eigen wijze beschreven, geïllustreerd en geboekstaafd.

Privé Terrein

Privaat beheerde woondomeinen in Nederland

Drijvend op je zwembad in het opblaasbad, met de buren op de stoep ... De waarschuwing voor *gated communities* is aan menig Nederlander niet besteed, alleen de oranjegekte is nog extremer. Welke invloed heeft de privatisering op de openbare ruimte? Hoe functioneren woningbouwprojecten met collectieve buitenruimtes en welke aspecten spelen daarbij een rol? Het boek bevat achtergronden, beschrijving van 12 voorbeeldprojecten en beschouwende bijdragen vanuit meerdere disciplines (zowel sociologisch, privaatrechtelijk, beheersmatig en juridisch als stedenbouwkundig en vormgevend). Met name de grotere betrokkenheid van marktpartijen bij het omringende woondomein en terugtrekkende overheid maken het tot actueel thema.

De voorbeelden bestrijken een breed scala: van binnenstedelijke hoven met appartementen, randstedelijke een-gezinsbuurten met groen of aan het water, tot voorname landgoederen en complete golfresorts. De bonte verzameling geeft een veelzijdig beeld van een modern intiem stadshof: doorsnee villa's aan een gemeenschappelijke straat achter een hek, steigers als woonstraat, ecologische leefstijl, monumentaliteit, gemeenschappelijk groen in nieuwbouwwijken of exclusief wonen in landschappelijke omgeving. Mandelig bezit vormt de rode draad, omdat niet alleen de vormgeving en inrichting van belang zijn en het eindresultaat bepalen, maar ook het beheer, de besluitvorming en interactie tussen de eigenaars. Ervaringen worden opgedaan met

vallen en opstaan, in ieder geval kan er veel lering uit worden getrokken. Parkeeroverlast en hondenpoep vormen de grootste, zeer herkenbare, ergernissen. Het is ook een tussenstand, want de balans zal in meerdere opzichten ook na een volle generatie opnieuw opgemaakt moeten worden. De vraag is: beklijft de meerwaarde?

Vooralsnog kan wel geconcludeerd worden dat een nieuwe dimensie aan de traditionele woonvormen is toegevoegd.

Het boek is eenvoudig vormgegeven, de projecten zijn alle voorzien van sfeerbeelden en een situatietekening waarin het eigendom wordt onderscheiden. Er zijn wat kritische kanttekeningen te plaatsen bij de typografie en de ongelukkige tussenkleur voor de mandelige gebieden, maar het boek leest vlot en biedt praktische informatie.

OASE 71

Stedelijke formatie & collectieve ruimten

Dit themanummer is ambitieus als gesproken wordt over de fascinatie voor de collectieve sfeer als essentieel architecturaal element van stedelijke formatie. Er wordt een revival van de openbare ruimte geconstateerd, in ieder geval een kentering na een periode van negatieve geluiden en bijna-dood verklaring van die openbare ruimte. Welke betekenis hebben gebouwen die een 'collectieve identiteit' uitdrukken of een 'gemeenschapsvormende rol' vervullen?

De benadering is divers en breed met een internationaal karakter, met projectbeschrijvingen, analyses van de denkbelden van wegbereiders in dit veld en een discussie tussen Nederlandse smaakmakers. Oswald Mathias Ungers en Rem Koolhaas worden als grondleggers beschouwd van de archipelstad als 'blauwdruk voor een theorie van de Europese metropool'. Hierin wordt de spanning tussen de historische centra als domein bij uitstek van traditionele openbare ruimten, en de grotere, meer gefragmenteerde grootstedelijke velden daarbuiten, gezien als vertaling van de gemeenschapszin versus het individualisme. De Grossform, Bigness en grid zijn kernbegrippen voor deze structuur die benoemd wordt als pluralistische, samenhangende stedelijke ruimte met afwisseling tussen publiek en privaat collectieve ruimtes. Als tegenpolen treden Aldo Rossi en Antonio Monestroni op die de monumentaliteit als ideëel uitgangspunt hanteren voor de collectieve verantwoordelijkheid van de architect in zijn ontwerp.

Privé Terrein
Privaat beheerde woondomeinen in Nederland
Redactie: Stijnie Lohof, Arnold Reijndorp
NAi Uitgevers, Rotterdam 2006
ISBN 90-5662-546-2

OASE 71
Stedelijke formatie & collectieve ruimten
Redactie: Tom Avermaete, Fransje Hooijmeijer, Lara Schrijver e.a.
NAi Uitgevers, Rotterdam 2006
ISBN 90-5662-522-5

Dichter bij de ontwerppraktijk brengt de dialoog tussen Floris Alkemade (OMA), Edzo Bindels (West 8) en Ruurd Gietema (KCAP) over ontwerp van het onvoorspelbare, schaal, controle, functie en krachtsverhoudingen. Almere, Borneo Sporenburg, EuraLille en Helmond passeren de revue.

De gepresenteerde voorbeelden zijn zeer uiteenlopend: van megastructuren in São Paulo, een onvervalst 'moderne' bibliotheek van Henri van der Velde in Gent, werken van OMA (Lille, Seattle) die overigens nauwelijks waarneembaar zijn, de Forum prijsvraag opnieuw in Gent, New York, Minneapolis en de plannen voor Den Haag, Rotterdam en Utrecht.

Het zou ook een illusie zijn om uit deze veelheid een samenvattende visie op te tekenen waarmee een juist zo complex en deels onvoorspelbare opgave als de vormgeving van collectieve ruimtes succesvol kan worden ontwikkeld. Wel een aanzet tot nadenken over niet alleen praktische, maar ook theoretische bouwstenen. ■

Grootscheepse herinrichting met straatbaksteen in de hoofdrol

HISTORISCHE BINNENSTAD HAARLEM MAAKT ZICH OP VOOR DE TOEKOMST

Spaarnestad, bloemenstad, winkelstad – Haarlem heeft veel bijnamen. Feit is dat deze stad een van de oudste steden van ons land is met in de binnenstad een historische klinkervloer, iets waar ze in Haarlem trots op zijn. De buitenruimte, en met name de inrichting van de vloer, krijgt daarom de volle aandacht bij de herinrichting van de binnenstad. Wethouder Openbare Ruimte Maarten Divendal, medewerker Ruimtelijke Kwaliteit Josselin Bakker en projectleider Fred Woltjer leggen uit hoe Haarlem de stad inricht met het oog op de toekomst.

Haarlem heeft een binnenstad die nog uit de middeleeuwen stamt. Ze is opgebouwd parallel aan het Spaarne, bovenop een oude strandwal. Op deze noord-zuid as is ook de meeste economische bedrijvigheid te vinden. Onder andere om bezoekers meer door de binnenstad te laten dwalen is een culturele oost-west as gecreëerd die de bezoeker vanaf de westkant van de stad richting de musea en de Philharmonie bij het Spaarne leidt.

De voetganger heeft op de cultuuras en in het kernwinkelgebied voorrang op de fietser en zeker op de automobilist wat volgens de wethouder vraagt om een passende inrichting. “Vanuit het stadsbestuur is er de wens dat de openbare ruimte integraal en multifunctioneel wordt ingericht met een rustige, eenduidige uitstraling zonder te veel opdelingen in verschillende niveaus en profielen voor de verschillende weggedelen. Dit is niet enkel uit het oogpunt van een homogeen ogende binnenstad, maar tevens uit functioneel oogpunt. Een straatprofiel als dit vraagt van de gebruikers om zich aan de omstandigheden aan te passen. Inrichting en gebruik van de ruimte worden hierdoor door de gebruiker afgedwongen, en niet door gekunstelde regelgeving”, aldus Divendal.

PROFIELEN GEVEN GEZICHT AAN DE STAD

In haar Handboek Inrichting Openbare Ruimte Binnenstad legt de stad Haarlem niet alleen vast hoe de binnenstad er op structuurniveau uit moet komen te zien, maar geeft ze tot in detail aan welke keuzen er gemaakt >

Originele straatbakstenen geven het straatbeeld karakter.

moeten worden met betrekking tot straatprofielen, materialisatie van de vloer, bestratingsverbanden en inrichtingsobjecten of straatmeubilair. Wanneer Bakker spreekt over de plannen in het handboek klinkt er trots in haar stem door. “Haarlem heeft een rijk historisch bezit dat behouden moet blijven. Hét kenmerk van onze binnenstad is de authentieke straatbaksteen. De middeleeuwse kleinschaligheid van de openbare ruimte, smalle straatjes en stegen, vraagt om een gedetailleerde buitenruimte met kleine maten. Straatbakstenen zijn hierbij ideaal wat betreft formaat en passen in textuur, kleurschakering en materialisatie goed bij de bestaande bebouwing. Daarnaast is het voor de beheerder een ideaal materiaal, omdat het na werkzaamheden gemakkelijker te herstellen is dan bijvoorbeeld asfalt.”

De straatprofielen zijn afgestemd op het karakter van de ruimte. Zo hebben stegen een molgoot in het midden van de straat, terwijl grachten aan de zijkant smalle natuurstenen banden in de vloer hebben waarlangs de molgoot loopt. Daarnaast zijn er enkele zogenoemde bijzondere locaties, met name de pleinen en bestaande authentieke stegen en smalle straten aangewezen. Woltjer legt uit wat hiermee bedoeld wordt. “Een straat zoals de Warmoesstraat heeft een heel eigen karakter door de combinatie van straatbaksteen en kinderkopjes in

“Authentieke bestrating benadrukt markante plekken”

de vloer. De symbolen in de stoepjes voor de ingangen van de winkels zijn zo karakteristiek voor die locatie, dat we besloten hebben dat deze behouden moeten blijven. Het plan biedt daarom ruimte voor bijzondere locaties als deze.” Ook pleinen kunnen een ‘eigen’ verbijzondering in de vloer krijgen. Een fraai voorbeeld is de Grote Markt waar oude klinkers als een soort patchworkdeken tegen elkaar zijn gestraat.

Haarlem heeft echter nog een manier om bijzondere plekken te benadrukken. “De stad heeft nog duizenden echt oude klinkers, maar niet genoeg om de hele binnenstad te bestraten. Daarom willen we deze gebruiken om de overgang van historische bebouwing naar nieuwere bestrating geleidelijk te laten verlopen. De kerk aan de Oude Groenmarkt bijvoorbeeld, is omringd door een trottoir van oude klinkers met daaromheen een hardstenen band. De aansluitende straat is van een nieuwe klinker. Hierdoor staat de kerk als het ware op een plint en worden de oude en nieuwe klinkers bijeengebracht in een gemêleerd beeld dat typisch Haarlems is”, vertelt Bakker.

STRAATMEUBILAIR: EENVOUD EN AUTHENTIEK

Niet enkel de vloer, maar ook andere inrichtingselementen zoals banken en lantaarnpalen zijn aan evaluatie en verandering onderworpen. Bakker: “De meubilering is sober en ingetogen gehouden zodat het geen aandacht vraagt van de bezoeker en daardoor niet afleidt van de rest van het straatbeeld. We willen juist alle overvloedige, aandachttrekkende elementen zoals de vele paaltjes uit het straatbeeld verwijderen. Daarvoor moet je niet iets schreeuwrigs terugbrengen. Door te kiezen voor meubilair behorend tot één familie en standaard een neutrale grijze kleur te gebruiken voor andere objecten, springen de objecten niet in het oog, maar zijn ze er wel als je ze nodig hebt.” Eén uitspatting staat Haarlem zichzelf echter wel toe: het terugbrengen van de Haarlemse gaslantaarn. “Maar dat valt onder het kopje ‘behouden wat waard is om behouden te blijven’”, besluit het drietal. ■

DE BESTE ARGUMENTEN STAAN NU OOK ONLINE

www.straatbaksteen.nl biedt professionals en consumenten alle mogelijke informatie over het gebruik van straatbaksteen. Van producteigenschappen tot de voordelen, van toepassingsmogelijkheden tot praktische adviezen – de nieuwe website geldt als bron van informatie én inspiratie voor professionals werkzaam in de openbare ruimte. Bovendien kunt u online alle nummers van Contour teruglezen.

W W W . S T R A A T B A K S T E E N . N L